

JAN BRODOWSKI

GRUZJA PO REWOLUCJI RÓŻ

Obraz przemian polityczno-społecznych
w latach 2003-2018

Gruzja po rewolucji róż

Obraz przemian polityczno-społecznych w latach 2003-2018

Pod redakcją Joachima Dieca, Anny Jach i Michała Kuryłowicza

Tom 26

JAN BRODOWSKI

Gruzja po rewolucji róż

Obraz przemian polityczno-społecznych w latach 2003–2018

Kraków

Copyright by Wydział Studiów Międzynarodowych i Politycznych Uniwersytetu Jagiellońskiego and Jan Brodowski, 2019

Recenzent: prof. dr hab. Grzegorz Mazur

Redakcja: Patrycjusz Piławski

Projekt okładki: Paweł Sepielak

ISBN 978-83-8138-078-2

Publikacja dofinansowana przez Wydział Studiów Międzynarodowych i Politycznych Uniwersytetu Jagiellońskiego

KSIĘGARNIA AKADEMICKA

ul. św. Anny 6, 31-008 Kraków

tel./faks: 12 431-27-43, 12 421-13-87

e-mail: akademicka@akademicka.pl

Księgarnia internetowa: www.akademicka.pl

Spis treści

Wprowadzenie	9
Rozdział I. Przemiany polityczno-społeczne w Gruzji w latach 2003-2018. Perspektywa teoretyczna..... 21	
I.1. Między trzecią a czwartą falą demokratyzacji?	23
I.2. Trauma jako element zmiany społecznej w Gruzji.....	41
Rozdział II. Od rewolucji róż do Gruzjińskiego Marzenia – gruzińska scena polityczna w latach 2003-2018 59	
II.1. Od rewolucji róż do stanu wyjątkowego (2003-2007)	60
II.2. Od przyspieszonych wyborów prezydenckich (2008) do przegranej Zjednoczonego Ruchu Narodowego (2012).....	78
II.3. Gruzjińskie Marzenie u władzy (2012-2018).....	91
Rozdział III. Gruzja na arenie międzynarodowej 109	
III.1. Przyszłość w NATO? Gruzjińskie relacje z Sojuszem Północnoatlantyckim	110
III.2. Od Umowy o Partnerstwie i Współpracy do Umowy Stowarzyszeniowej. Gruzja w relacjach z Unią Europejską.....	123
III.3. Strategiczne partnerstwo Gruzji i USA	137
III.4. Konflikt interesów pomiędzy Gruzją i Federacją Rosyjską.....	152
III.5. Relacje Gruzji w regionie.....	165
Rozdział IV. Gruzja w procesie transformacji (2003-2018) 179	
IV.1. Percepcja międzynarodowa Gruzji.....	181
IV.2. Gruzini wobec przemian.....	198
IV.3. Wyzwania współczesności, czyli: dokąd zmierza Gruzja?	212

Konkluzje.....	223
Aneksy	231
Bibliografia	233
I. Źródła.....	233
II. Literatura.....	244
III. Czasopisma i materiały audiowizualne.....	250
Spis ilustracji, fotografii i map.....	255
Spis wykresów, tabel i diagramów	257
Summary	259
Indeks nazwisk	269

Poli i Matgosi

Gruzini, jak wiele innych [narodów] na świecie, często postrzegają demokrację jako ideę z zewnątrz, szczególnie jako ideę z Zachodu, ale – w przeciwieństwie do wielu innych krajów – w Gruzji nie ma negatywnych emocji z nią związanych.

Lincoln A. Mitchell

Wprowadzenie

Przywołując pogląd Zygmunta Baumana, światowej sławy filozofa i socjologa, zgodnie z którym większość najważniejszych wydarzeń jest zawsze zaskakująca i niespodziewana, można stwierdzić, że wydarzenia, do których doszło w Gruzji, są tego znamienym przykładem¹. Od początku nowego stulecia Gruzja zaskakuje świat. Rewolucja róż (2003), wojna z Rosją (2008), demokratyczne przekazanie władzy w wyniku wyborów parlamentarnych (2012) czy pierwsza w regionie kobieta wybrana na urząd prezydenta (2018) były niespodziewane nie tylko dla samych Gruzinów, ale i społeczności międzynarodowej.

Przedmiotem badań podjętych w niniejszej książce są wydarzenia, do których doszło w Gruzji w latach 2003-2018. Nasuwa się pytanie o ich przyczynę oraz próbę ich interpretacji. Czy rewolucję róż należy rozpatrywać tylko jako ewenement w skali regionu poradzieckiego, czy należy ją postrzegać jako element szerszego procesu, który za Samuelem P. Huntingtonem określamy mianem „fali demokracji”? Jak należy oceniać działania gruzińskich władz, kształtujących proces przemian w kraju, w szczególności wyraźne wzmocnienie dążenia ku wspólnotie euroatlantyckiej? Czy konsekwencją takiego wyboru była konfrontacja z Federacją Rosyjską oraz silna trauma społeczna? Czy wybory parlamentarne w 2012 roku, a zwłaszcza

¹ Por. Z. Bauman, *Płynna nowoczesność*, przeł. T. Kunz, Kraków 2006.

zaangażowanie społeczeństwa, można uznać za wyraz dojrzałości obywatelskiej? Czy transformacja ustrojowa Gruzji świadczy o stabilnej państwowości?

Postawione pytania skłaniają autora do postawienia hipotezy, zgodnie z którą obserwowany w ostatnich latach proces przemian, mający na celu demokratyzację (złożony i długotrwały proces obejmujący upadek systemu niedemokratycznego, inaugurację systemu demokratycznego, a następnie jego konsolidację²), może prowadzić także do negatywnych konsekwencji w obrębie społeczeństwa. Charakter wprowadzanych reform oraz ich radykalna forma mają w założeniu władz doprowadzić do gruntownej reformy państwa od stanu „państwa upadłego” do liberalnej demokracji i gospodarki wolnorynkowej. Wydaje się jednak, że przyjęty cel, w zderzeniu z uwarunkowaniami społecznymi typowymi dla obszaru byłego Związku Radzieckiego, wywołuje obawy społeczeństwa mogące przyjąć formę traumy społecznej. Pod pojęciem traumy autor, za Piotrem Sztompką, rozumie:

szczególny rodzaj patologii podmiotowości społecznej (czyli tego, co w teorii społecznego stawania się jest rozumiane jako kompleksowa, syntetyczna własność zbiorowości ludzkiej, umożliwiająca twórczą autotransformację). Do takiego stanu patologicznego dochodzi w specyficznych warunkach strukturalnych i kulturowych („sprzyjającym kontekście”) pod wpływem specyficznych wcześniejszych zmian społecznych („traumatogennych zdarzeń”), interpretowanych w świetle istniejących zasobów kulturowych jako traumatyczne³.

To proces dynamiczny i ewolucyjny nazwany sekwencją traumatyczną. Przy uwzględnieniu faktu, że działania władz mają nagły, radykalny i niespodziewany charakter oraz w sposób niezwykle

² S. P. Huntington, *Trzecia fala demokratyzacji*, przeł. A. Dziurdzik, Warszawa 2009, s. 19.

³ P. Sztompka, *Trauma wielkiej zmiany. Społeczne koszty transformacji*, Warszawa 2000, s. 20.

intensywny oddziałują na obywateli Gruzji, powyższe założenie może wydawać się zasadne.

W zamyśle autora struktura książki odpowiada założeniu, zgodnie z którym pierwsza część przyjmuje charakter rozważań teoretycznych, by w dalszej części przedstawić szczegółowy przebieg zdarzeń, a następnie wyniki badań. Praca została podzielona na cztery rozdziały. W rozdziale pierwszym *Przemiany polityczno-społeczne w Gruzji w latach 2003-2018. Perspektywa teoretyczna* autor stawia sobie za cel zbadanie zagadnień z zakresu nauk politycznych oraz socjologii dotyczących dwóch zasadniczych problemów badawczych.

Pierwszy z nich opiera się na pytaniu, w jaki sposób interpretować wydarzenia w Gruzji będące konsekwencją rewolucji róż. Przyjmując za punkt wyjścia Huntingtonowski paradygmat „fali demokratyzacji” (fala demokratyzacji definiowana jest jako grupa przemian z niedemokratycznych do demokratycznych systemów politycznych, które nastąpiły w określonym czasie; na ogół obejmuje również liberalizację – tj. częściowe otwarcie systemu autorytarnego bez wolnych wyborów przywódców rządowych – lub częściową demokratyzację w systemach politycznych, które nie stają się w pełni demokratyczne), autor podejmuje próbę wskazania elementów wspólnych dla trzeciej fali oraz przemian w Gruzji⁴. Równocześnie na uwagę zasługują elementy charakterystyczne dla wydarzeń ostatnich lat, takie jak aktywizacja młodej części społeczeństwa (widoczna zmiana pokoleniowa) oraz podejmowanie działań poprzez nowe media społecznościowe mogące świadczyć o odrębności gruzińskiej „fali demokratyzacji”. Aktywność w sferze nowych mediów była szczególnie widoczna w trakcie arabskiej wiosny⁵, przez część socjologów określanej wówczas jako przejaw czwartej fali⁶. Dlatego

⁴ S. P. Huntington, *op. cit.*, s. 24.

⁵ Autor nawiązuje do wydarzeń mających miejsce w krajach Afryki Północnej, w szczególności protestów społecznych, które doprowadziły do zmiany władz.

⁶ Por. P. Śpiewak, *Czwarta fala*, „Kultura Liberalna” 2011, nr 8 (111).

też zasadna wydaje się próba odpowiedzi na pytanie, czy rewolucję róż oraz przemiany będące jej konsekwencjami należy interpretować jako trzecią czy może, ze względu na nowe elementy, jako czwartą „falę demokratyzacji”.

Następujący w Gruzji proces demokratyzacji, przywołując Huntingtonowski podział, zgodnie z którym może on przyjąć formę „transformacji”, „zastąpienia” lub „przemieszczenia”, w przekonaniu autora przyjmuje formę „zastąpienia”. Autor, opierając się na wymienionych przez Samuela P. Huntingtona warunkach, jakie powinny zostać spełnione w procesie „zastąpienia” realizowanego poprzez obalenie reżimów autorytarnych, konfrontuje założenia z wydarzeniami, do których doszło jesienią 2003 roku.

Przemiany w Gruzji, a zwłaszcza ich społeczna percepcja, w przekonaniu autora, zasługują na szczególną uwagę. Zasadnicze założenie, stanowiące podstawę drugiego rozważanego problemu badawczego, opiera się na fakcie, że wydarzenia ostatnich lat zachodzące w obrębie gruzińskiego społeczeństwa, obejmujące swoim zasięgiem różne dziedziny życia, przyjęły ze względu na swój nagły, radykalny i niespodziewany charakter, formę traumatogennych zmian społecznych, co pozwala za P. Sztompką uznać, że mamy do czynienia z makrospołeczną traumą kulturową o charakterze historycznym⁷. Autor próbuje w toku podjętych rozważań nie tylko wskazać wydarzenia traumatogenne, ale przede wszystkim uzasadnić ich przyczyny oraz wpływ na gruzińskie społeczeństwo. Na potrzeby niniejszej pracy autor dokonał wyboru ośmiu wydarzeń z najnowszej historii Gruzji, mających w jego przekonaniu charakter zjawisk traumatogennych, do których zaliczył kolejno: odzyskanie niepodległości w 1991 roku; konflikty wewnętrzne w Abchazji i Osetii Południowej; dojście do władzy Eduarda Szewardnadze; sytuację w Gruzji określaną mianem „państwa upadłego”; rewolucję róż; wojnę gruzińsko-rosyjską 2008; wybory parlamentarne 2012 oraz stagnację społeczną drugiej dekady

⁷ P. Sztompka, *Socjologia. Analiza społeczeństwa*, Kraków 2010, s. 456-460.

XXI wieku. Interpretacji powyższych zdarzeń autor dokonuje, opierając się na etiologii traumy kulturowej P. Sztompki⁸. Równocześnie, mając na uwadze powtarzalność procesu zmiany społecznej, autor przyjmuje, że badane zjawiska mają charakter cykliczny⁹.

Rozdziały drugi oraz trzeci mają charakter historyczno-analityczny oraz zostały poświęcone kolejno polityce wewnętrznej i zagranicznej Gruzji. Przemiany po 2003 roku zostały opisane w sposób chronologiczny.

W rozdziale drugim (*Od rewolucji róż do Gruzjińskiego Marzenia – gruzińska scena polityczna w latach 2003-2018*) podstawą wyводу jest analiza wydarzeń na wewnętrznej scenie politycznej. Rozdział został podzielony na trzy części, z których pierwsza obejmuje wydarzenia od rewolucji róż do zamieszek społecznych w listopadzie 2007 roku. Część druga obejmuje okres od przyspieszonych wyborów prezydenckich przeprowadzonych w styczniu 2008 roku do przegranych przez Zjednoczony Ruch Narodowy wyborów parlamentarnych w październiku 2012 roku. Część trzecia, ostatnia, została poświęcona okresowi rządów sprawowanych przez Gruzjińskie Marzenie do wyborów prezydenckich jesienią 2018 roku. Nie bez znaczenia dla podjętych w tej części pracy rozważań jest analiza przyczyn wystąpień społecznych skierowanych przeciwko władzom, będących wyrazem braku akceptacji dla ich polityki oraz rozczarowania bolesnymi reformami i stanem państwa.

Zamierzeniem rozdziału trzeciego (*Gruzja na arenie międzynarodowej*) jest przedstawienie oraz ocena działań Gruzji w zakresie polityki zagranicznej. Szczególną uwagę poświęcono relacjom z Sojuszem Północnoatlantyckim oraz Unią Europejską. Za istotne, w przekonaniu autora, należy uznać zarówno przypomnienie roli prezydenta Eduarda Szewardnadze w działaniach na rzecz zbliżenia z Zachodem, jak i omówienie następującego obecnie przewartościowania

⁸ Idem, *Trauma wielkiej zmiany...*, s. 31-37.

⁹ Idem, *Socjologia...*, s. 439-440.

relacji z NATO na rzecz pogłębionych kontaktów z UE. Jednocześnie dla pełnej interpretacji procesów, jakim ulega Gruzja, niezwykle ważna wydaje się kwestia przedstawienia relacji łączących Tbilisi z Waszyngtonem oraz z Moskwą. Skonfrontowanie działań Stanów Zjednoczonych i Federacji Rosyjskiej jest niezbędne do zrozumienia współczesnej rywalizacji w regionie Kaukazu Południowego. Jej zasadniczym aspektem pozostaje zachowanie kontroli nad zasobami i tranzytem kaspijskich surowców, które decydują o strategicznym znaczeniu regionu. Niebagatelną pod tym względem rolę odgrywają relacje Gruzji z poszczególnymi państwami najbliższego sąsiedztwa, zarówno w kontekście rozwijanego „strategicznego partnerstwa”, jak i typowych dla regionu nieporozumień, które również współcześnie kształtują barwną kaukaską mozaikę zależności i problemów.

Ostatni, czwarty rozdział (*Gruzja w procesie transformacji*) jest próbą spojrzenia na przemiany zachodzące w społeczeństwie gruzińskim z różnych punktów widzenia. Pierwsza perspektywa bazuje na percepcji Gruzji wyrażanej przez organizacje i instytucje międzynarodowe. Obraz ten kształtowany jest na podstawie wskaźników prezentowanych w ramach badań dotyczących różnych aspektów życia obywateli Gruzji, które są prowadzone przez agendy organizacji i instytucji międzynarodowych (np. Organizacji Narodów Zjednoczonych i Banku Światowego) oraz organizacje pozarządowe (takie jak np. Transparency International, Human Rights Watch, Reporterzy bez Granic). Drugie podejście dotyczy oceny własnej Gruzynów w najważniejszych, w ich przekonaniu, kwestiach. Na uwagę zasługuje nie tylko ocena nastrojów społecznych czy ocena bieżących procesów związanych z wprowadzanymi reformami. Za równie istotne należy uznać współczesne postrzeganie Rosji. W tej części pracy autor wykorzystuje dane z badań opinii publicznej wykonanych przez National Democratic Institute oraz International Republican Institute. Podstawą trzeciego ujęcia są badania własne autora. Pytanie o współczesną kondycję społeczną Gruzynów oraz ich postrzeganie wydarzeń w kraju stanowiło swoisty punkt wyjścia dla przeprowadzonych wywiadów.

W pracy zastosowano trzy podstawowe metody badań niereaktywnych: analizę treści, analizę istniejących danych statystycznych oraz analizy historyczne i porównawcze¹⁰. Przeprowadzając jakościową analizę treści, uwzględniono krytyczne podejście do analizy dokumentów¹¹.

Ponadto wyniki analiz ilościowych (danych statystycznych prezentowanych przez Urząd Statystyczny Gruzji – GeoStat oraz opinii publicznej – badania National Democratic Institute oraz International Republican Institute) zostały uzupełnione przez prezentację rezultatów badań jakościowych – indywidualnych wywiadów pogłębionych (*Individual In-depth Interview, IDI*). Bezpośrednie rozmowy z ekspertami miały na celu pogłębienie wiedzy o analizowanych zjawiskach. Pozwoliły także na lepsze zrozumienie potrzeb, motywów i wartości społeczeństwa gruzińskiego.

Badania zrealizowano dzięki współpracy z Uniwersytetem Państwowym w Tbilisi oraz Georgian American University w Tbilisi. Zasadnicze badania zostały przeprowadzone w latach 2017-2018 (w pracy wykorzystano także rezultaty wcześniejszych badań prowadzonych przez autora od 2006 roku). W ramach projektu zostało przeprowadzonych 15 wywiadów jakościowych z przedstawicielami różnych środowisk – politykami, dyplomatami, naukowcami, pracownikami organizacji pozarządowych i dziennikarzami. Wywiady przeprowadzono w formie częściowo ustrukturyzowanej (*semi-structured life-world interviews*)¹². Metoda ta umożliwiła nadanie ogólnego kierunku rozmowom przy jednoczesnym nacisku na pewne tematy¹³. Pozwoliła na pojawienie się nowych pomysłów podczas wywiadu w wyniku tego, co mówi rozmówca, a także na elastyczność

¹⁰ E. Babbie, *Podstawy badań społecznych*, przeł. W. Betkiewicz [et al.], Warszawa 2009, s. 356-387.

¹¹ T. Rapley, *Analiza konwersacji, dyskursu i dokumentów*, przeł. A. Gąsior-Niemiec, Warszawa 2010.

¹² S. Kvale, *Prowadzenie wywiadów*, przeł. A. Dziuban, Warszawa 2010.

¹³ E. Babbie, *op. cit.*, s. 342.

i otwartość na różne kwestie podczas przeprowadzania wywiadu tak aby kolejność pytań mogła się zmienić, ich treść mogła ewoluować, a prowadzący wywiad mógł głębiej zbadać początkowe odpowiedzi, aby uzyskać bardziej szczegółową, „pogłębioną” odpowiedź na pytanie. W kontekście wywiadów autorowi bliskie jest podejście nazywane mianem realistycznego¹⁴. Interpretacja wyników wywiadów została poddana walidacji. Trafność komunikacyjna, która zakłada testowanie trafności twierdzeń przez rozmowę, została sprawdzona przez dwie społeczności¹⁵. Pierwszą z nich była społeczność uniwersytecka, skupiająca badaczy z ośrodków naukowych w Polsce, którzy zajmują się omawianą w pracy tematyką (walidacja środowiskowa, *peer validation*). Druga grupa obejmowała społeczność pozaakademicką, w której znaleźli się zarówno specjaliści niezwiązani ze środowiskiem akademickim, jak i niespecjaliści, tzw. szersza opinia publiczna (walidacja przez odbiorców, *audience validation*).

Obserwowany w ostatnich latach wzrost zainteresowania Gruzją w Polsce znalazł odzwierciedlenie w różnorodnej literaturze przedmiotu. Na szczególną uwagę zasługują dwie monografie: znakomita *Gruzja* wydana w serii Historia Państw Świata w XX i XXI wieku, autorstwa profesora Wojciecha Materskiego (Warszawa 2010; pierwsze wydanie ukazało się w 2000 roku) oraz praca autorstwa profesora Andrzeja Furiera – *Gruzja Niepodległa – od monarchii do republiki* (Szczecin 2015). Nie bez znaczenia dla naukowego dyskursu dotyczącego współczesnej Gruzji pozostają prace reprezentantów różnych ośrodków akademickich w Polsce¹⁶. Ze względu na swój

¹⁴ Por. D. Silverman, *Prowadzenie badań jakościowych*, przeł. J. Ostrowska, Warszawa 2010, s. 197.

¹⁵ Por. S. Kvale, *op. cit.*, s. 200.

¹⁶ K. Kozłowski (*Iluzje rewolucji. Rewolucja róż, rewolucja pomarańczowa, rewolucja tulipanów*, Warszawa 2011), M. Olejnik (*Dylematy współczesnej Gruzji. Wywiady z przedstawicielami elit społecznych i politycznych przeprowadzone w latach 2010-2011*, Toruń 2012), J. Piechowiak-Lamparska (m.in. *Popular Culture in the Post-Soviet Region. Americanization of the Politics in*

analityczny charakter na uwagę zasługują opracowania pracowników warszawskiego Ośrodka Studiów Wschodnich¹⁷ oraz Polskiego Instytutu Spraw Międzynarodowych¹⁸. Warte odnotowania są także publikacje środowiska Nowej Europy Wschodniej dotyczące Kaukazu¹⁹. Na język polski przetłumaczono monografie Charlesa Kinga poświęcone Kaukazowi oraz regionowi Morza Czarnego²⁰. Wśród tłumaczeń literatury obcojęzycznej istotnych dla podjętych w niniejszej pracy rozważań należy wskazać prace Viatcheslava Avioutskiego oraz Ronalda D. Asmusa²¹. Warto podkreślić, że wraz ze wzrostem turystycznej popularności Gruzji w Polsce opublikowano lub wznowiono reportaże, wśród których warto przywołać klasyczne prace: Wojciecha Góreckiego, Wojciecha Jagielskiego czy Ryszarda Kapuścińskiego, które ukazują region w odmiennym od naukowej debaty świetle²².

Zaproponowana tematyka nie doczekała się w polskiej literaturze przedmiotu podobnego opracowania, natomiast rozważania teoretyczne oraz interpretacja badań stanowią wkład do szerszego, niepodejmowanego również w literaturze obcojęzycznej, spojrzenia na współczesną Gruzję. Szczególną inspiracją dla przedstawionych

Georgia, „Athenaeum” 2013, nr 40), P. Stawarz (*Polityka Unii Europejskiej wobec państw Kaukazu Południowego*, Warszawa 2017), P. Trzaskowski (*Gruzińska „rewolucja róż”. Zachód i idea Zachodu a przemiany polityczne w Gruzji*, Warszawa 2009).

¹⁷ W. Bartuzi, M. Falkowski, W. Górecki, A. Jarosiewicz, M. Matusiak, K. Strachota.

¹⁸ J. Benedyczak, K. Zasztowt.

¹⁹ A. Brzeziecki, M. Nocuń, Z. Rokita, A. Strzemżalska, W. Wojtasiewicz.

²⁰ Ch. King, *Widmo wolności. Historia Kaukazu*, przeł. A. Czwojdrak, Kraków 2010; idem, *Dzieje Morza Czarnego*, przeł. Z. Piotrowska, Warszawa 2006.

²¹ V. Avioutskii, *Aksamitne rewolucje*, przeł. A. Czarnacka, Warszawa 2007; R. D. Asmus, *Mała wojna, która wstrząsnęła światem. Gruzja, Rosja i przyszłość zachodu*, przeł. J. Tokarski, Warszawa 2010.

²² W. Górecki, *Toast za przodków*, Wołowiec 2010; idem, *Abchazja*, Wołowiec 2013; W. Jagielski, *Dobre miejsce do umierania*, Warszawa 2008; R. Kapuściński, *Kirgiz schodzi z konia*, Warszawa 2008.

przez autora rozważań była praca *Uncertain Democracy U.S. Foreign Policy and Georgia's Rose Revolution* (Philadelphia 2009) autorstwa związanego z Uniwersytetem Columbia Lincolna A. Mitchella. Nie bez znaczenia dla poglądów autora pozostają także publikacje Thomasa de Waala, w szczególności *The Caucasus. An introduction* (Oxford 2010, pierwsze wydanie)²³ oraz Stephena Jonesa – *Georgia A Political History Since Independence* (London 2015; także: *The Making of Modern Georgia, 1918-2012. The first Georgian republic and its successors*, ed., London 2014), zrozumienie zaś procesów politycznych zachodzących w Gruzji nie byłoby możliwe również bez pracy autorstwa wieloletniego członka Parlamentu Europejskiego Pera Gahrtona: *Georgia. Pawn in the New Great Game* (London 2010).

Literatura dotycząca Gruzji, pomimo pojawiających się ostatnich publikacji, w kontekście podjętych rozważań nie jest bogata. Ze względu na zagadnienia omawiane w niniejszej pracy stanowi ona raczej punkt wyjścia i nie pozwala na znalezienie odpowiedzi w kwestiach nurtujących autora. Dlatego też znaczna część pracy powstała na podstawie rozmaitych źródeł, takich jak: oficjalne dokumenty (akty prawne, oświadczenia polityczne, strategie rządowe), materiały informacyjne (doniesienia prasowe, relacje medialne i komentarze), a także raporty, opracowania danych statystycznych oraz wyniki badań opinii publicznej przeprowadzanych przez profesjonalne ośrodki badawcze. Szczególnie analiza aktów prawnych (przede wszystkim zmian w konstytucji) i dokumentów (m.in. strategii dotyczących poszczególnych kierunków polityki Gruzji czy raportów na temat procesu wyborczego w Gruzji prezentowanych przez OBWE) miały istotny wpływ na powstanie rozdziałów drugiego i trzeciego.

²³ Na uwagę zasługują także dwie wcześniejsze monografie tego autora, nie dotyczące wprawdzie bezpośrednio Gruzji, będące jednak niezwykle pomocne w zrozumieniu kluczowych problemów kształtujących sytuację na Kaukazie: T. de Waal, *Black Garden: Armenia and Azerbaijan Through Peace and War*, New York 2003; idem, C. Gall, *Chechnya: Calamity in the Caucasus*, New York 1997.

Podjęte przez autora starania miały na celu nie tylko udzielenie odpowiedzi na zasadnicze pytania dotyczące procesu demokratyzacji i przemian kraju oraz zachowań społeczeństwa gruzińskiego, ale także na przybliżenie specyfiki regionu interpretowanej poprzez uwarunkowania kulturowe i historyczne.

W przekonaniu autora wprowadzane zmiany w sposób niezwykle intensywny oddziałują na gruzińskie społeczeństwo. Liberalny charakter reform sprzeczny z zasadami państwa socjalnego wywołuje niezadowolenie społeczeństwa (poparte obawami dotyczącymi prozaicznych problemów dnia codziennego) oraz generuje doznania o charakterze traumatycznym. Równocześnie radykalny i niespodziewany charakter zjawisk ostatnich lat, konflikty polityczne oraz konfrontacja z Rosją, wzmacniają pejoratywne odczucia.

Ze względu na prezentowaną tematykę praca przyjęła charakter interdyscyplinarny, czerpiąc z nauk politycznych oraz socjologii, o czym była już mowa, jak i dorobku stosunków międzynarodowych, historii oraz kulturoznawstwa, gdyż tylko takie podejście pozwala na przedstawienie kluczowych problemów dotyczących Gruzji i jej mieszkańców.

Summary

Since the beginning of this century, Georgia has continuously surprised the wider world. The Rose Revolution (2003), the war with Russia (2008), the democratic transfer of power as a result of the parliamentary elections (2012), and the first woman elected president in the South Caucasus region (2018) were unexpected not only for the Georgians themselves, but also for the international community.

The subject of the research undertaken in this book are events that occurred in Georgia between 2003 – 2018. Observing Georgia over this time, the need has arisen to both question the cause(s) of these events and attempt to interpret them sufficiently and robustly.

Is the Rose Revolution to be seen only as a phenomenon on the geo-political scale of the post-Soviet region or should it be seen as part of a wider process that has been termed the „wave of democratization”? How should the actions of Georgian authorities shaping the process of change in the country, and in particular their Euro-Atlantic aspirations, be assessed? Was the consequence of such a choice a confrontation with the Russian Federation and a distinct social trauma? Can the parliamentary elections in 2012, and in particular public involvement, be seen as an expression of civic maturity? And indeed, does the recent political transformation of Georgia testify to stable statehood?

The questions posed lead the author to propose a hypothesis that the process of change in recent years which has aimed at democ-

ratization (a complex and lengthy process involving the collapse of an undemocratic system, the inauguration of a democratic system, and its consolidation) may have also led to negative consequences within the society.

The nature of the introduced reforms and their radical form are intended by the authorities to lead to a thorough reform of the state, from a „fallen state” to a liberal democracy and free market economy. It seems, however, that the adopted goal conflicts with social conditions typical for the area of the former Soviet Union, which in turn has caused, and continues to cause, public concern that in some instances and to some extent takes the form of social trauma.

The book is divided into four chapters and the structure of the book takes the reader from initial theoretical considerations, through a detailed presentation of the course of the events under analysis, to the results of the research.

In the first chapter, „Political and social changes in Georgia in 2003-2018: Theoretical perspectives”, the author aims to examine issues in the field of political science and sociology regarding two fundamental research problems. The first of these is based on the question of how to interpret events in Georgia as a consequence of the Rose Revolution. Taking the Huntington’s paradigm of „waves of democratization” as the starting point, the author attempts to indicate the elements common to the „third wave” and how these changes looked in Georgia. Transformations in Georgia, and especially their social perception, deserve special attention. The basic assumption underlying the second considered research problem is based on the fact that the events of recent years taking place within Georgian society – covering various areas of life – have adopted a form of traumatic social change due to their sudden, radical, and unexpected character. The author tries to not only identify these traumatic events, but above all to explain their causes and impact on Georgian society.

The second and third chapters are of historical and analytical character and are devoted to the domestic and foreign policies of

Georgia respectively. In both chapters, the changes after 2003 are described chronologically. In the second chapter ("From the Rose Revolution to Georgian Dream being in power: Georgian political scene 2003-2018"), the basis for the argument is the analysis of internal political events. The chapter is divided into three parts, the first of which includes the events from the Rose Revolution to the social unrest in November 2007. The second part covers the period from the extraordinary presidential elections held in January 2008 to the parliamentary elections of October 2012, when the United National Movement lost power. The third and last part is devoted to the period of the Georgian Dream being in power, up to the presidential election of autumn 2018. Of particular significance in this part of the work is the analysis of the reasons for social protests against the authorities, which are understood as an expression of the participants' lack of acceptance for the government's policies and disappointment with the painful reforms and state of the country.

The aim of the third chapter, entitled "Georgia in the international arena", is to present and evaluate Georgia's activities in the field of foreign policy. Particular attention is given to the relations with the North Atlantic Alliance and the European Union. It is important here to recognize the role of President Eduard Shevardnadze in his efforts to bring Georgia closer to the West, discussing the reevaluation of the country's relations with NATO and deepened relations with the European Union. At the same time, for a full interpretation of the processes that Georgia is undergoing, it is also extremely important to present the relations between Tbilisi and Washington and Moscow. Confronting the activities of the United States and the Russian Federation is essential for understanding their contemporary rivalry in the South Caucasus region. Its main aspect is the preservation of control over resources and the transit of Caspian Sea oil and gas, which determine the strategic importance of the region. The relations between Georgia and particular states in the immediate neighborhood play a significant role in this respect, both in the context of the "strategic partnership" being developed and

regional misunderstandings that also shape the colorful Caucasian mosaic of dependencies and problems.

The fourth, and final chapter (“Georgia in the process of transformation”) is an attempt to look at the changes taking place in Georgian society from various points of view. The first perspective is based on the perception of Georgia expressed by international organizations and institutions. This image is shaped on the basis of indicators presented in the framework of research on various aspects of Georgian citizens’ lives, which are conducted by agencies of international organizations and institutions (the United Nations and the World Bank) and non-governmental organizations (such as, for example, Transparency International, Human Rights Watch, or Reporters without Borders). The second approach concerns the Georgians’ own assessment of, in their opinion, the most important issues. Whilst the assessment of social attitudes and the assessment of current processes related to the introduced reforms are clearly significant, the contemporary perception of Russia should be regarded as equally important. In this part of the work, the author uses data from public opinion polls carried out by the National Democratic Institute and the International Republican Institute. The basis for the third part of the chapter is the author’s own research. Here, questions about the contemporary social condition of Georgians and their perception of events in the country provided a specific starting point for in-depth interviews.

Three basic methods of non-reactive research were used in the work: content analysis, analysis of existing statistical data, and historical and comparative analyses. Conducting a qualitative content analysis, a critical approach to document analysis was taken into account. In addition, the results of quantitative analyses (statistical data presented by the Statistical Office of Georgia – GeoStat, and public opinion – National Democratic Institute and International Republican Institute) are complemented with the presentation of the results of qualitative research – Individual In-depth Interviews (IDIs). Direct conversations with experts were aimed at deepening

knowledge about the analyzed phenomena. They also allowed for a better understanding of the needs, motives, and values of Georgian society. The research was carried out thanks to cooperation with the State University of Tbilisi and the Georgian American University in Tbilisi. The main research was carried out in 2017-2018 (the results of previous research carried out by the author since 2006 were also used).

The observed changes in Georgia can be defined, based on the paradigm proposed by Samuel P. Huntington, as a part of the “wave of democratization”. In the author’s conviction, the Rose Revolution and the events that occurred in Georgia in recent years, which can be understood as its consequences, should be regarded as a “late third wave of democratization”.

The political compromise achieved as a result of the events of November 2003 – which led to the resignation of President Eduard Shevardnadze, and then the elections, which led to Micheil Saakashvili’s premiership – but primarily the peaceful and bloodless nature of the events of that time, were a clear syndrome of the third wave of democratization. However, according to the commonly accepted assumption of the third wave, these changes occurred in the former republics of the Soviet Union much earlier – as early as the 1990s. Georgia’s regaining of independence as a result of the collapse of the USSR should be regarded as a manifestation of the third wave, but, in the author’s belief, due to the nature of the events that took place in the 1990s, this process was incomplete. The period of Eduard Shevardnadze’s presidency, despite the institutional “façade” of democracy, does not deserve the moniker of democratic government. It is only the events of the Rose Revolution that can be considered a “late third wave”. This assessment is particularly justified not only by the consistency of the processes in Georgia typical of the “third wave” (corresponding to all the determinants indicated by Huntington), but above all, and what distinguishes the events of 2003 from those in the early 1990s, their consequences for further changes in the country.

The events of recent years are difficult to assess unambiguously. Georgia is still not fully democratic, yet at the same time it is not an authoritarian state, as it might have seemed at the end of the first decade of the 21st century. Despite the justified criticism of selected phenomena, a process of change that has led to significant changes in many spheres of life can be observed. The most important consequence of the processes that started in 2003 is, above all, the transformation of Georgian society, which influenced the result of the parliamentary elections of October 2012. The democratic and peaceful transfer of power by the United National Movement after losing the elections to the Georgian Dream may be offered as proof of the success of the processes observed in recent years. At the same time, we are dealing with the first “handing over of power” in the Southern Caucasus in accordance with the standards of a democratic state of law, and – most importantly from the perspective of the Huntington paradigm – complementing the processes resulting from the “third wave of democratization”. Although the course of the presidential election held in the autumn of 2018 should be regarded as alarming, today it cannot be unambiguously determined whether or not their negative assessment may indicate turning away from previous achievements, and thus the withdrawal of the wave of democratization.

Despite the positive results, the democratization process – and in particular the liberal nature of the undertaken reforms – has had an extremely intensive impact on Georgian society. Previous painful historical experiences and the sudden, unexpected and radical nature of the changes occurring over the past years have had a traumatic impact on the people of the South Caucasus republic. In the author’s eyes, traumatic events in the recent history of Georgia are cyclical. In the case of Georgian society, we are dealing with a social trauma (based on the theory of Piotr Sztompka) that affects both the demographic sphere, social structure and, above all, culture.

In order to discuss the changes that took place in Georgia after 2003, it seems most important to interpret traumatic phenomena

within culture, due to their long-lasting impact on the feelings of society. The analysis covers the most important events from the latest history of Georgia bearing the traits of traumatogenic phenomena, which the author believes includes: independence in 1991; internal conflicts in Abkhazia and South Ossetia; Eduard Shevardnadze's coming to power; Georgia being a de facto "failed state" at the end of the 20th century; the Rose Revolution; the Georgian-Russian war of 2008; the parliamentary elections of 2012; and the social stagnation of the second decade of the 21st century.

Among these events, a distinction was made between traumatic phenomena of a positive or negative nature. The interpretation of the eight selected events was based on an indication of the causes of trauma in one of the selected etiology of cultural trauma. The interpretation was based on the following set of reasons that contributed to the rise of Georgian cultural trauma:

- a) the lack of compliance of the ongoing processes with Georgian values and beliefs deeply rooted in culture;
- b) strong influence of foreign culture on Georgian culture;
- c) the clash of new ways of living with old culture;
- d) cultural delay.

The author claims that although all of the mentioned events should be considered traumatic, the scale and scope of social impact of the discussed phenomena differ.

The two most important events, in the context of the considerations undertaken in this work, include the Rose Revolution and the Georgian-Russian War of August 2008. In the case of the Rose Revolution being considered a positive event, we can see the causes of trauma in the clash of new ways of living with the old culture (as a result of liberal reforms, tradition became weakened) and cultural delay (the collision of elements of Western culture with the "mentality" of the former Eastern Bloc society). It is worth noting that the Rose Revolution can be considered as a kind of "remedial strategy" that made it possible to escape the trauma of the "fallen state" and the governments of Shevardnadze. The Georgian-Russian

war of August 2008 should be regarded as a phenomenon not only of a negative nature, but above all deepening the previous traumatic experiences (internal conflicts in Abkhazia and South Ossetia). At the same time, the trauma of the 2008 war should be seen in a broader historical context. The reasons for this trauma should be found in the lack of compatibility of processes with values and beliefs deeply rooted in Georgian culture (the contradiction of Russia's actions with a struggle to preserve the territorial unity of the state deeply rooted in Georgian culture) and strong influence of foreign culture on Georgian culture (nearly two hundred years of Russian domination in the region). An interpretation of the behavior of the Georgian society through the prism of cultural trauma allowed for a more comprehensive presentation of the changes taking place in recent years, both on the domestic political scene and on the international arena.

Analyzing political events in Georgia, it is impossible not to get the impression that a significant portion of the political and social decisions were conditioned to a greater or lesser extent by the trauma resulting from one of the above-mentioned events. Shevardnadze, giving back power in November 2003, certainly remembered about the fate of his predecessor Zviad Gamsakhurdia. The assumption of the president's office by Mikheil Saakashvili was the result of the peaceful Rose Revolution, and in particular a step towards the democratization of the country. Thanks to the efforts to reform the state – especially liberalization in the area of the economy, as well as institutional changes – Georgia has transformed from a state on the verge of collapse into a country with visible economic growth. However, the level of problems faced by the Georgians, especially in the area of social negligence dating back to the 1990s, did not allow achievement of satisfactory results in all areas. The extremely high unemployment rate and the lack of sufficient social protection remained a particularly serious problem, which in the society remembering the “social protection” of the Soviet times was an extremely painful experience. Despite the clear improvement of the

state (an increase in the level of security, economic growth, and the reform of key institutions), the authoritarian tendencies of President Saakashvili – which in the subsequent years of his office were the reason behind numerous protests – should be considered negative. The greatest actions expressing social disapproval include the protests of November 2007 (which led to the extraordinary presidential elections in January 2008) or the blocking of Rustaveli Avenue by the opposition between April and July 2009. Over time, the process of monopolizing power by the United National Movement became clearer and more obvious. The opposition, often enlarged by the former president's collaborators, could not create a real alternative to Saakashvili in the election confrontation. A definite change took place at the end of 2011 with the establishment of the Georgian Dream, which ultimately gained a majority in the parliament the following year. The coming to power of the Georgian Dream and the decisions made by its leader Bidzina Ivanishvili (after the initial period characterized by great social expectations) contributed to the deepening of the polarization of Georgian society. Disappointment with the lack of a clear improvement in the social sphere is not only a cause of a kind of social stagnation, but it is also reflected in the negative phenomena recorded in connection with the elections of 2018.

The changes in the domestic landscape of Georgia observed over recent years have constituted an important element of political evolution and social activation of citizens, confirming the progressing process of democratization. However, the author claims that the geopolitical situation of the South Caucasus region has determined the events in Georgia. Georgia, striving to regulate the domestic situation by restoring control over the separatist republics of Abkhazia and South Ossetia, have undertaken actions incompatible with the interests of the Russian Federation. Likewise, the activity of Georgian authorities on the international arena declaring the will to integrate with the North Atlantic Alliance and the European Union have found opposition in Moscow and are still strongly opposed. From Tbilisi's

point of view, attempts to achieve key objectives, be they in domestic politics (restoring territorial unity) or internationally (aspirations for membership in NATO and the EU), were doomed to failure due to the Kremlin's negative position on them. Georgia, through its aspirations, has become not only a participant, but also to some extent the driving force in Moscow's rivalry with the Western world, and in particular with the United States. The new "great game" taking place in the South Caucasus region, from the perspective of Moscow, was aimed at maintaining and stabilizing Russian influence within the "near abroad". The United States' position, in particular during the presidency of George W. Bush (2001-2009), was determined not only by a "vision" based on the idea of democratizing republics of the former USSR, but above all by specific economic interests in the energy sphere. Russia's aggressive policy, the lack of experience of Georgian political elites, and the indecision of the West ultimately led to the armed conflict in August 2008. The Georgian-Russian confrontation was a pivotal point for contemporary Georgia; it was also an event that failed to implement the main political intentions that precipitated it. At present, the chances for Abkhazia and South Ossetia, which have declared independence, to recognize the primacy of Tbilisi are slim. Furthermore, the prospects for Georgia's membership of the North Atlantic Alliance or the European Union in the near future should be considered unrealistic, despite the continued efforts of the Georgian authorities.

The changes that Georgia have undergone in the political sphere after 2003 are a phenomenon in the South Caucasus region, but also the wider whole of the former Soviet Union. Whether Georgia will ultimately become a fully democratic state depends to a large extent on the determination of its citizens and their understanding that democratic standards do not result from membership in international organizations, but from respect for legal norms, civil liberties and rule of law.

Jan Brodowski łączy kilka perspektyw: rzetelność i pasję badacza z zacięciem publicysty (to nie zarzut, a komplement – nikt nie powiedział, że naukowa rozprawa musi być nudna i nieprzystępnie napisana); pozycje teoretyka i praktyka (jako ten ostatni jeździł do Gruzji m.in. w charakterze członka wyborczych misji obserwacyjnych OBWE); spojrzenia z zewnątrz i od środka (przez kilka lat mieszkał na Kaukazie). Jego praca to kolejny dowód, że o Gruzji da się pisać bezstronnie, ale nie da – beznamiętnie.

Wojciech Górecki
analityk i reporter, autor książek o Kaukazie i Azji Centralnej

Praca Jana Brodowskiego to pozycja godna polecenia dla osób zainteresowanych pogłębioną analizą przemian zachodzących w Gruzji. Autor uchwycił wieloaspektowość gruzińskiej transformacji, niejednoznaczność ocen jej elementów oraz mające na nią wpływ czynniki wewnętrzne i międzynarodowe. Praca właściwie wskazuje na kluczowe momenty najnowszej historii Gruzji, w której jako punkt zwrotny jawi się pokojowa „rewolucja róż”, a wydarzeniami niezwykle ważnymi: traumatyczne doświadczenia wojny 2008 roku oraz demokratyczny transfer władzy w 2012 roku. Atutem książki jest wielowątkowe potraktowanie miejsca Gruzji na arenie międzynarodowej, gdzie należną uwagę zwrócono m.in. na nieprzerwane dążenia do struktur zachodnich oraz destrukcyjną rolę północnego sąsiada dla realizacji gruzińskich ambicji.

Andrzej Cieszkowski
ambasador RP w Gruzji w latach 2013-2016

Książka Jana Brodowskiego o Gruzji potwierdza jego renomę znawcy Kaukazu Południowego. Polecam.

Andrzej Brzezicki
redaktor naczelny „Nowej Europy Wschodniej”

www.akademicka.pl

